

Varhaiskasvatuksen tuen käsikirja

Jaana Jalkanen, Susanna Kaasinen, Päivi
Sedergren 2025

Sisällys

1 Pedagoginen tuen käsikirja	3
1.1 Johdanto.....	3
2 Kasvun, kehityksen ja oppimisen tuen järjestäminen	4
2.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja inklusiivinen toimintamalli	4
2.1.1 Varhaiskasvatus ja esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus	4
2.1.2 Esiopetus.....	4
2.2 Lapsen saama tuki.....	4
2.3 Tuen järjestämisen lähtökohta	4
2.4 Tuen tarkoitus	4
3 Kun huoli herää	5
3.1 Ota puheeksi	5
3.2 Konsultoi ja järjestä tukitoimet	5
3.3 Ohjaa tarvittaessa eteenpäin	5
4 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	5
5 Kasvun, kehityksen ja oppimisen tuki.....	6
5.1 Yleinen tuki	6
5.2 Tehostettu tuki.....	7
5.3 Erityinen tuki	7
5.4 Tuen eri muodot	8
5.5 Tuen menetelmät	9

1 Pedagoginen tuen käsikirja

Käsikirja ohjaa sinua tukeen liittyvissä kysymyksissä, toiminnan suunnittelussa sekä pedagogisen tuen päätöksentekoon liittyvissä kysymyksissä.

1.1 Johdanto

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen heti tuen tarpeen ilmetessä.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toimivien tehtävänä on huolehtia, että lapsen sen hetkinen tai pitempiaikainen tuki toteutuu.

Suonenjolla lapsen oppimisen ja kehityksen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tukea annetaan lapsen omassa päiväkot-, esiopetus- tai perhepäivähoidoryhmässä. Lapsen oppimisen ja kehityksen tuen järjestämisessä käytetään kolmitasoisien tuen mallia, yleinen, tehostettu ja erityinen tuki.

Tuki rakennetaan muokkaamalla arjen toimintatapoja, toiminnan sisältöjä, oppimisympäristöjä ja henkilöstöjärjestelyjä lapsen ja lapsiryhmän tarpeita vastaaviksi. Laadukas pedagogiikka on toiminnan ja tuen suunnittelun lähtökohtana.

Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Keskeisintä on kasvattajan ja lapsen välinen lämmin ja läsnä oleva vuorovaikutus.

Kun huoltajan huoli herää, tulee hänen olla yhteydessä oman lapsensa kasvattajatiimiin ja/tai tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettajaan.

2 Kasvun, kehityksen ja oppimisen tuen järjestäminen

2.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja inklusiivinen toimintamalli

2.1.1 Varhaiskasvatus ja esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus

https://suonenjoki.fi/wp-content/uploads/2022/11/Suonenjoen-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma-2022_hyvaksytty.pdf (Luku 5 Lapsen tuki)

2.1.2 Esiopetus

(1.8.2025 sisältö lakimuutoksesta, linkki OPH:n sivuille)

2.2 Lapsen saama tuki

Lapsen saaman tuen tulee olla

- joustavaa
- pitkäjänteisesti suunniteltua
- tuen tarpeen mukaan muuttuvaa

2.3 Tuen järjestämisen lähtökohta

- lapsen ja lapsiryhmän vahvuudet
- kasvun, kehityksen ja oppimisen tarpeet
- esteettömyys
- ennaltaehkäisy ja varhainen tunnistaminen

Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja toimintaympäristöön liittyviä ratkaisuja sekä lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Toimintaa ja tukea suunniteltaessa on otettava huomioon, että tuen tarve voi vaihdella tilapäisestä jatkuvaan, vähäisestä vahvempaan tai yhden tukimuodon tarpeesta useamman tukimuodon tarpeeseen.

2.4 Tuen tarkoitus

- Ehkäistä lapsen haasteiden monimuotoistumista ja syvenemistä sekä niiden aiheuttamia pitkäaikaisvaikutuksia.

- 🍓 Mahdollistaa lapsen onnistumisen kokemuksia yksilönä ja ryhmän jäsenenä.
- 🍓 Tukea lapsen myönteistä käsitystä itsestään.

Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tunteminen sekä pedagoginen asiantuntemus ovat tärkeitä tuen tarpeen havaitsemisessa, arvioinnissa, tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Olennaista on kasvattajatiimin yhteistyö huoltajien ja monialaisten toimijoiden kanssa. Yhteistyöhön kulloinkin osallistuvat toimijat harkitaan tapauskohtaisesti.

3 Kun huoli herää

3.1 Ota puheeksi

- 🍓 Keskustele kasvattajatiimin kanssa
- 🍓 Ota yhteys huoltajiin

3.2 Konsultoi ja järjestä tukitoimet

- 🍓 Varhaiskasvatuksen erityisopettaja (linkkinä Suonenjoen kaupungin vakan sivujen yhteystietoihin)
- 🍓 Lastenneuvolan terveydenhoitaja (linkit yhteystietoihin)
- 🍓 Lapsiperheiden palveluohjaaja (linkit yhteystietoihin)
- 🍓 Kasvatus- ja perheneuvola (linkit yhteystietoihin)
- 🍓 Puheterapeutti (linkit yhteystietoihin)
- 🍓 Esiopetuksessa koulukuraattori ja konsultoiva koulupsykologi (linkit yhteystietoihin)

3.3 Ohjaa tarvittaessa eteenpäin

- 🍓 Liite 1: Prosessikuvaus

4 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

- 🍓 Vastavuoroisen keskustelun ylläpitäminen (esim. yhteiset käytänteet kodin ja varhaiskasvatuksen kanssa, sekä kodin tarjoama tuki)
- 🍓 Puheeksi ottaminen mahdollisimman varhain
- 🍓 Palveluihin ohjaaminen

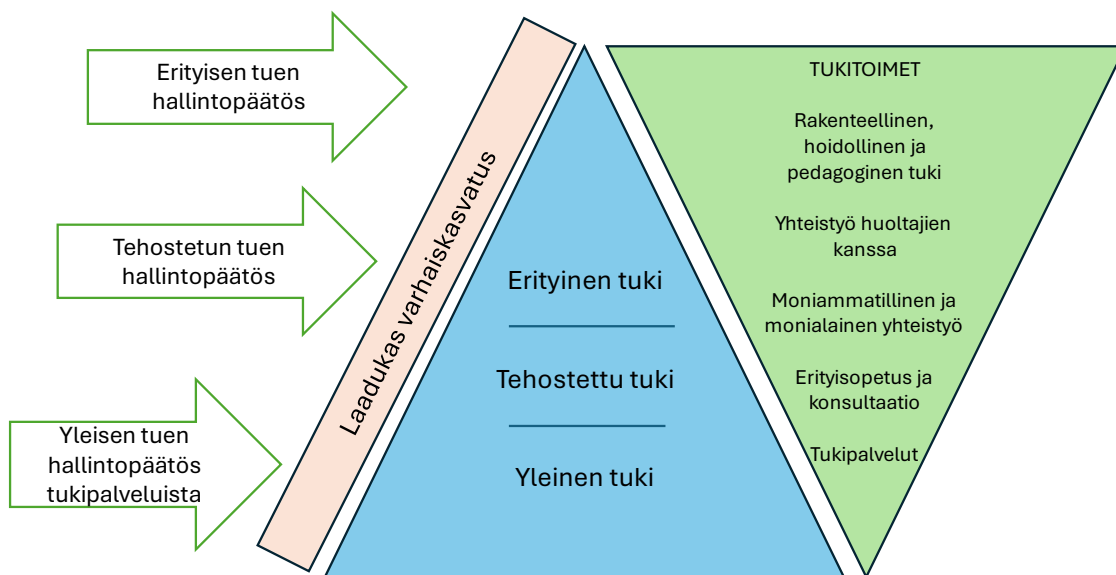
5 Kasvun, kehityksen ja oppimisen tuki

Lapselle on annettava tukea heti, kun tuen tarve ilmenee. Erilaisten kasvun, kehityksen ja oppimisen esteiden varhainen tunnistaminen on tärkeää.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on edellytyksenä tuen toteutumiselle.

Lapsi saattaa tarvita tukea kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tilapäisesti tai pitempiaikaisesti. Lapsi voi saada joustavasti tukea tuen tarpeen mukaisesti.

Varhaiskasvatuksen tuen kolme tasoa on yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Jokaisella tuen tasolla tukimuotoja ovat esimerkiksi pienryhmätoiminta, joustavat ryhmittelyt, arjen strukturointi, kuvaohjaus, varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki tiimille, lapsiryhmälle ja/tai lapselle, avustajapalvelut ja erityiset apuvälineet.

5.1 Yleinen tuki

Yleinen tuki tarkoittaa laadukasta, suunnitelmallista ja tavoitteellista varhaiskasvatusta ja kaikki lapset kuuluvat sen piiriin. Tuen aloittaminen ei edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. Yleiseen tukeen kuuluu muun muassa pedagogiset ratkaisut sekä ohjaus- ja tukitoimet, joilla tilanteeseen vaikutetaan

mahdollisimman varhaisessa vaiheessa osana varhaiskasvatuksen arkea. Lapsen tuki kirjataan Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan (vasu). Tukipalveluista, kuten erityiset apuvälineet, tehdään hallintopäätös.

Suonenjoen varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan: Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista (5.6; s.61)

https://suonenjoki.fi/wp-content/uploads/2022/11/Suonenjoen-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma-2022_hyvaksytty.pdf

Esiopetus: (1.8.2025 sisältö lakimuutoksesta, linkki OPH:n sivuille)

5.2 Tehostettu tuki

Lapsella on oikeus tehostettuun tukeen, mikäli yleinen tuki ei ole riittävää. Annettu tuki on säännöllisempää, yksilöllisempää ja sisältää yleensä samanaikaisesti toteutettavia useita tukitoimia. Tehostetusta tuesta tehdään hallintopäätös, missä huoltajia kuullaan.

https://suonenjoki.fi/wp-content/uploads/2022/11/Suonenjoen-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma-2022_hyvaksytty.pdf (Luku 5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista, s.61)

Lapselle annettava tehostettu tuki kirjataan Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tukiosioon. Tuki toteutetaan osana lapsiryhmän toimintaa joustavin järjestelyin. Suunnitelmallisuus ja yhteistyö huoltajien sekä monialaisen tiimin kanssa ovat tehostetun tuen toteutumisen edellytys.

5.3 Erityinen tuki

Jos lapselle annetut tehostetun tuen tukitoimet eivät ole riittäviä, hänellä on oikeus erityiseen tukeen. Tuki suunnitellaan aina yksilöllisesti ja se muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös, missä huoltajia kuullaan.

https://suonenjoki.fi/wp-content/uploads/2022/11/Suonenjoen-kaupungin-varhaiskasvatussuunnitelma-2022_hyvaksytty.pdf (Luku 5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista, s.61)

5.4 Tuen eri muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Tukitoimet suunnitellaan niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti.

Lapsen saama tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

- [Pedagoginen tuki](#)
- [Rakenteellinen tuki](#)
- [Hoidollinen tuki](#)

Pedagoginen tuki

- toistuvien toimintojen ja struktuurin luominen päivän rakenteeseen
- sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus ja kommunikaatiotavat
- yhteiset ja johdonmukaiset, pedagogiset ja erityispedagogiset työtavat ja menetelmät
- toiminnan havainnointi, suunnittelu, dokumentointi ja arviointi
- erityisopettajan konsultaatio
- joustava pienryhmätoiminta
- monipuolinen oppimisympäristö
- toiminnalliset menetelmät
- interventiot, esim. tietyn ajan toimivat kieli- ja vuorovaikutusleikkiryhmät
- yksilöllinen ohjaaminen
- palkitsevat toimintamallit

Rakenteellinen tuki

- oppimisympäristön muokkaaminen
- henkilöstön osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön lisääminen ryhmään/ lisäresurssi
- henkilöstörakenteen tarkastelu
- samanaikaisopettajuus
- lapsimäärän pienentäminen ryhmässä/ joustavat pienryhmät
- tulkitsemis- ja avustajapalvelut
- apuvälineiden käyttäminen
- erityisopettajan osa-aikainen erityisopetus
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tuki

Hoidollinen tuki

- ohjaus- ja avustajapalvelut
- apuvälineet

5.5 Tuen menetelmät

- [Eriyttäminen](#)
- [Joustava ryhmittely](#)
- [Strukturointi eli jäsentäminen](#)
- [Toimintaympäristön tuki](#)
- [Ohjaus](#)
- [Avustava henkilöstö/ lisäresurssi](#)
- [Osa-aikainen erityisopetus](#)
- [Interventio](#)
- [Toiminnalliset opetusmenetelmät](#)
- [Samanaikaisopettajuus](#)
- [Henkilöstön osaamisen vahvistaminen](#)

Eriyttäminen

- tarkoittaa kasvatusympäristön sopeuttamista erilaisten lasten ja ryhmien moninaisiin tarpeisiin
- on ensisijainen keino ottaa huomioon lasten erilaisuus ja lapsiryhmän tarpeet
- auttaa lasta löytämään tapoja toimia sopivalla tavalla
- vaikuttaa lapsen motivaatioon ja itsetunnon kehittymiseen ja parhaillaan turvaa työrauhaa
- antaa lapselle sopivasti haasteita ja onnistumisen kokemuksia
- antaa lapselle mahdollisuuden kehittyä ja oppia omien vahvuuksien mukaisesti, huomioi myös kasvussaan ja kehittämisessään pidemmälle edenneet
- voi ehkäistä tuen tarpeen syntymistä

Mitä voi eriyttää:

- toiminnan sisältöä, esim. helpotetut/haastavammat tehtävät
- toiminnan määrää
- toiminnoissa etenemistä
- toimintatapoja; esim. voiko joku lapsista tehdä saman asian toisin?
- materiaaleja; esim. kolmiokynät, värikkäät/värittömät paperit/tavat
- oppimisympäristöön liittyviä tekijöitä, esim. pöytäsermit, rauhoittumispaikka

Joustava ryhmittely

Joustava ryhmittely helpottaa lapsen toimimista arjessa ja siirtymätilanteissa, mikäli ryhmittely toteutuu suunnitellusti ja ennakoiden. Se myös helpottaa havainnointia ja arviointia. ryhmät eivät välttämättä ole kiinteitä, vaan niiden perustana on tiettyjen taitojen harjoittelu, kuten leikki- tai vuorovaikutustaitojen laajentaminen.

- on pedagoginen tapa muodostaa toimivia ryhmiä
- ryhmät suunnitellaan lasten tarpeiden mukaan
- tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä
- edistää lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta
- huomioi lasten tarpeet yhdenvertaisesti

Strukturointi eli jäsentäminen

Tilanne/ympäristö suunnitellaan ja sitä selkeytetään eri tavoin. Strukturointi lisää ennakoitavuutta ja luottamusta kaikkien osallistuvien keskuudessa. Selkeä struktuuri luo rutiinit. Henkilöstön tehtävät ja vastuut on oltava selkeästi jäsenneltynä ja kaikkien tiedossa.

Strukturoinnilla tuetaan toiminnanohjaustaitoja, vähennetään stressaavia osatekijöitä ja opetetaan itseohjautuvuutta.

Toiminnanohjauksen osatekijöitä ovat:

- tarkkaavuus (suuntaaminen ja ylläpito/aktiivinen ja passiivinen muisti)
- organisointikyky
- suunnittelu (aika, pilkkominen, osatekijät, osien väliset suhteet)
- hillitseminen ja aloitteellisuus
- joustavuus ja toiminnasta toiseen vaihtaminen
- käyttäytymisen ja tunteiden hallinta

Strukturoi nämä:

- päivän kulku
- muutokset arjessa
- aika (ensin-sitten)
- asioiden etenemisjärjestys
- tarvittavat välineet
- visuaalinen tuki
- toiminnan sisältö ja rakenne
- toimintatavat
- tauotus toiminnan aikana
- toiminnan arviointi
- henkilöiden tehtävät ja läsnäolo

Toimintaympäristön tuki

Toimintaympäristön tuki on ympäristön muokkaamista lasten tarpeita vastaavaksi, esim.

- tilasta karsitaan ylimääräiset, tarkkaavuuden ylläpitoa häiritsevät tavarat
- pöydät, tuolit ja tasot ovat lapselle sopivalla korkeudella
- tarvittaessa käytetään sermejä tai verhoja näköesteenä
- istumapaikan valinnassa lapsen tuen tarve ja näkemys huomioidaan (esim. ei ohikulkua)
- lapsen omaa tilaa voidaan rajata myös esim. lattiaan kiinnitettävillä teipeillä
- kiinnitetään huomiota valaistukseen
- kiinnitetään huomiota ääniympäristöön
- lasten kanssa on sovittu luvallinen tapa liikkua toiminnan aikana
- viihtyisä oppimisympäristö tukee lasten ja aikuisten hyvinvointia

Ohjaus

Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän hän tarvitsee aikuisen lämmintä ja läsnä olevaa ohjausta.

Henkilöstö ohjaa

- mallintamalla
- sanallistamalla
- ennakoimalla
- antamalla palautetta

- kysymällä
- koskettamalla (silitys, taputus)
- saattamalla, auttamalla fyysisesti tukien
- pysäyttämällä
- draaman keinoin harjoittelemalla
- selkeyttämällä viestintää
 - pilkkomalla ohjeet
 - kuvilla, tukiviittomilla
 - pikapiirtämällä
 - vaiheistamalla
 - yksi asia kerrallaan
 - viestimällä lapsen tasolla
 - puhumalla selkokieltä
 - puherytmiä hidastamalla
 - sanattomasti elein ja ilmein
 - ”peukuttamalla” onnistumisille
 - katseen/ katsekontaktin avulla
 - varmistamalla ymmärtäminen
 - toistamalla tarvittaessa

Avustava henkilöstö/ lisäresurssi

Ryhmän kokoa voidaan tarvittaessa pienentää joko vähentämällä lasten määrää tai lisäämällä henkilökuntaa. Päiväkotityöntekijät ovat päiväkodin avustavaa henkilökuntaa ja heidän tehtäväkuvaansa kuuluvat siivouksen ja keittiötehtävien lisäksi päiväkodin muut avustavat tehtävät esim. lapsiryhmässä avustaminen. Päiväkotityöntekijä ei ole kasvatusvastuullinen, mutta hänellä on aikuisen vastuu lapsesta ja/tai pienestä lapsiryhmästä.

Avustavan henkilökunnan tehtävä lapsiryhmässä on:

- avustaa toimintaan liittyvissä valmistelu- ja siivoustehtävissä
- avustaa lasten hoidollisissa tehtävissä, esim. pukemis- ja riisumistilanteissa
- avustaa ajoittain lapsiryhmässä niin, että varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen lastenhoitaja voi keskittyä ohjaamaan yksilöllisesti tukea tarvitsevaa lasta
- toimia lapsiryhmässä lisäresurssina, ja auttaa tarvittaessa varhaiskasvatuksen kasvatushenkilökuntaa lasten opetukseen- ja kasvatukseen liittyvissä tilanteissa

Päiväkotiryhmän lisäresurssina voi tilapäisesti ja tarvittaessa toimia myös varhaiskasvatuksen erityisopettaja, varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen lastenhoitaja, mikäli tämä onnistuu varhaiskasvatuksen henkilöstösuunnitelman mukaisesti.

Osa-aikainen erityisopetus

Osa-aikaisen erityisopetuksen järjestäminen (tavoitteet, toteuttaminen ja arviointi) kirjataan lapsen pedagogisiin asiakirjoihin.

Osa-aikainen erityisopetus:

- on lapsen oikeus kaikilla tuen tasoilla
- on tavoitteellista, varhaiskasvatuksen erityisopettajan suunnittelemaa ja ohjaamaa
- sen toteutumista ja vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti
- voi liittyä esimerkiksi lapsen yksittäisiin- tai vuorovaikutustaitoihin (interventiot tarkkaavuuden, toiminnanohjauksen tai itsenäisen työskentelyn taitoihin)

- vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä, tukee oppimista, parantaa oppimisvalmiuksia, edistää opiskelutaitoja, kehittää itsetuntoa ja tuottaa oppimisen iloa
- ennaltaehkäisee oppimisen ja koulunkäynnin vaikeuksien syntymistä
- toteutetaan päiväkodissa muun opetuksen ohessa joustavin järjestelyin samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöopetuksena.
- nivelletään tavoitteiltaan ja sisällöiltään lapsen saamaan muuhun opetukseen
- auttaa yksilöllisesti kaikkia lapsia saavuttamaan esim. esiopetuksen tavoitteet
- vahvistuu usein tehostetun tuen vaiheessa

Interventio

Interventio tarkoittaa suunniteltuja ja kohdennettuja tukitoimia, joilla pyritään vaikuttamaan lapsen kasvuun ja kehitykseen.

Interventio:

- ennaltaehkäisee tai lieventää lapsella havaittuja haasteita
- voi kohdistua yksittäiseen lapseen tai lapsiryhmään
- kirjataan lapsen pedagogisiin asiakirjoihin
- tehdään suunnitelma esim. jonkun menetelmän käyttämisestä, intervention kestosta, vastuiden jakamisesta sekä havainnoinnin, seurannan ja arvioinnin sopimisesta.

Jos interventio kohdistuu yksilöön, on hyvä keskustella huoltajan kanssa asiasta etukäteen.

Esimerkkejä interventiosta: erilaiset lyhytaikaiset leikkiterapia-, tunnetaito- ja kieliryhmät.

Toiminnalliset opetusmenetelmät

Toiminnallisuus tai tekemällä oppiminen on pedagoginen malli, mikä korostaa tekemisen tärkeyttä asioita harjoitellessa. Tekemällä oppiminen on lapsen luontainen oppimiskeino. Lapsen mielenkiinto ja motivaatio uuden oppimiseen on helpompi ylläpitää ja uuden oppimista voidaan vahvemmin tukea lapsen aiempien taitojen ja tietojen perustalle.

Toiminnallisuus tukee luovuuden, ongelmanratkaisutaitojen, yhteistyötaitojen ja myönteisen oppimisasenteen kehittymistä.

Samanaikaisopettajuus

Samanaikaisopettajuudessa yhteistyö on suunnitelmallista, tiivistä ja sujuvaa. Opettajuus jakaantuu tasa-arvoisesti esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kesken. Samanaikaisopettajuutta hyödyntävä toimintakulttuuri tukee inklusiivisuuden toteuttamista.

Henkilöstön osaamisen vahvistaminen

- henkilöstön täydennyskoulutus
- erilaisten menetelmien haltuunotto
- henkilöstön osaamisen kohdentaminen suunnitellusti lapsiryhmien väliseen yhteistyöhön tai tiimityöskentelyyn, esim. samanaikaisopetus
- erilaisten asiantuntijoiden konsultointi